אוצר מדרשים — מעשה רבי אליעזר בן הורקנוס

מעשה רבי אליעזר בן הורקנוס

[הורוויץ, בית עקד האגדות – החלק הראשון מהמעשה הוא מהנוסחא ב', והחלק השני מנוסחא א']

ושותה בצמא את דבריהם, שכל זמן שדברי תורה נכנסין ומוצאין חדרי לב נכנסין ושורין בתוכו ואין יצר הרע שולט ביניהם. ד"א זה ר' אליעזר בן הורקנוס שביקש ללמוד תורה והיו לאביו חורשין הרבה והוא היה חורש בטרשין, ישב לו והיה בוכה, אמר לו אביו למת אתה בוכה שמא אתה מצטער שאתה חורש עמנו בטרשין, למחר בוא וחרוש עמנו על גבי מענה. למחר בא וישב לו והיה בוכה, אמר לו אביו מפני מה אתה בוכה, א"ל שאני מבקש ללמוד תורה. א"ל הרי אתה בן עשרים ושמונה שנים ואתה מבקש ללמוד תורה—אלא לך וקח אשה ותוליד בנים והוליכם לבית הספר. והיה מצטער שלש שבתות עד שנגלה אליו אליהו ז''ל ואמר לו לך עלה אצל בן זכאי לירושלם. עלה לן אצל בן זכאי בירושלם, ישב לו והיה בוכה, א"ל מפני מה אתה בוכה, אמר לו רצוני ללמוד תורה. א"ל מי אתה? ולא הגיד לו, אמר לו לא למדת מימיך? א"ל לאו. התחיל ללמדו ק"ש ותפלה וברכת המזון ושני הלכות בכל יום, ובשבת חוזר ומדבקן. עשה שמונה ימים שלא טעם כלום עד שעלה ריח רע בפיו, מיד טרדו מלפניו, ישב לו והיה בוכה. אמר העמדתני מלפניך כאדם שהוא מוכה שחין, אמר לו בן מי אתה? א"ל בן הורקנוס. א"ל בן גדולי עולם אתה ולא הגדת לי, היום אתה סועד אצלי. אמר לו כבר סעדתי אצל בני אכסניא שלי, שלח ר' יוחנן ושאל לאכסניא ואמרו לו הרי שמונה ימים שלא טעם כלום. הלכו ר' יהושע בן חנניה (ור' יוסף הכהן) [ור' שמעון בן נתנאל] כדי להגיד לו. מיד כששמע בן זכאי כך קרע בגדיו ואמר אי לך אליעזר שהיית מושלך בינותינו. אבל אומר לך כשם שעלה ריח פיך לפני כך תהא משנת פיך יוצאת מסוף העולם ועד סופו. קורא אני עליך ושם האחד (דרש אחד המיוחד, ילקוט שמעוני רמז רס"ח ורמז תשנ"ט) אליעזר (שמות י"ח ד'). אמרו בניו להורקנוס לך ונדה אליעזר מנכסיך, עלה לירושלם לנדותו מנכסיו ומצא יום טוב גדול לריב"ז שהיו גדולי המדינה מסובין עמו, בן ציצית הכסת ונקדימון בן גוריון ובן כלבא שבוע. ולמה נקרא שמו בן ציצית הכסת שהיה מיסב למעלה מכל גדולי המדינה. אמרו על נקדימון בן גוריון שהיה לו בבית ארבעת כורין של גנות טוחנן בזהב (-?- עי' גיטין נ"ו:), ואמרו על בן כלבא שבוע שהיה לו מזון שלש סעודות לכל אחד מירושלם. מיד עשו מקום להורקנוס והושיבוהו אצלם.

[ר' יהושע בן חנניה ור' שמעון] בן נתנאל הלכו ואמרו לריב"ז הרי אביו של ר' אליעזר בא, אמר להם: עשו לו (לר"א) מקום, עשו לו מקום והשיבו אצלם בינותן. אמר לו ריב"ז לאליעזר אמור לנו דבר אחד מדברי תורה, א"ל רבי אמשל לך משל למה אני דומה לבור הזה שאינו יכול להוציא מים יתר ממה שהוא מכניס, כך אני איני יכול לומר דברי תורה יותר ממה שקבלתי ממך. אמר לו בני

אמשל לך משל למה הדבר דומה לבאר הזו שהיא מזלת ומוציאה מים מאליה, כך אף אתה יכול לומר דברי תורה יותר ממה שנאמר למשה בסיני. א"ל שנים ושלשה פעמים ולא קבל עליו, יצא (ריב"ז) והלך לו, היה ר' אליעזר יושב ודורש דברים יותר ממה שנאמר למשה בסיני ופניו מאירות כאור החמה וקרנותיו יוצאות כקרניו של משה ואין אדם יודע אם יום ואם לילה. ר' יהושע בן חנניה ור' שמעון בן נתנאל הלכו ואמרו לרשב"י בא וראה אליעזר יושב ודורש דברים יותר ממה שנאמר למשה בסיני ופניו מאירות כאור החמה וקרנותיו יוצאות כקרנותיו של משה ואין אדם יודע אם יום ואם לילה.

בא רשב"י מאחריו ונשקו בראשו ואמר לו אשריכם אברהם יצחק ויעקב [ראו] מה יצא מחלציכם. אמר להם אביו של ר' אליעזר למי אתם אומרים כך? אמרו לו לבנך אליעזר, אמר להם וכך היה צריך לומר אברהם יצחק ויעקב "מחלציכם"? לא היה צריך לומר כן אלא אשרי אני כי יצא מחלצי. היה ר' אליעזר יושב ודורש ואביו עומד על רגליו, אמר לו אבא איני יכול להיות יושב ודורש לומר דברי תורה כשאתה עומד על רגלך, עמד והשיבו אצלו, אמר לו בני לא באתי אלא לנדותך מנכסי ועכשיו שבאתי וראיתי ושמחתי בתלמוד תורתך הרי אחיך מנודים מהם (מהנכסים) והם נתונים לך מתנה. אמר לו מוצל אני (נבדל אני ונעצר מהנכסים, עד שאשוה לכל אחי, ולא יהיה לי יתרון עליהם) עד שאני שוה לכל אחי בהם. אילו בקשתי מלפני הקב"ה כסף וזהב היה (יש) לו ליתן לי שנאמר לי הכסף ולי הזהב, אילו בקשתי ממנו קרקעות היה נותן לי שנאמר לה' הארץ ומלואה. לא בקשתי אלא שאזכה לתורה שנאמר על כן כל פקודי כל ישרתי (תהלים קי"ט קכ"ח).